

**TESTIRANJE PRAVILNIKA ZA OPIS
I PRISTUP GRAĐI U KNJIŽNICAMA,
ARHIVIMA I MUZEJIMA**

TESTING OF THE *CODE FOR DESCRIPTION
AND ACCESS TO RESOURCES IN LIBRARIES,
ARCHIVES, AND MUSEUMS*

Jelena Balog Vojak
Hrvatski povijesni muzej
j.balog@hismus.hr

Tanja Buzina
Nacionalna i sveučilišna knjižnica
tbuzina@nsk.hr

Elia Ekinović Micak
Nacionalna i sveučilišna knjižnica
eekinovic@nsk.hr

Ana Vukadin
vukadin.ana23@gmail.com

UDK / UDC: 025.31048.24:[02:069:930.25]
Prethodno priopćenje / Preliminary communication
<https://doi.org/10.30754/vbh.66.2.1136>
Primljeno / Received: 26. 6. 2023.
Prihvaćeno / Accepted: 29. 8. 2023.

Sažetak

Cilj Završna verzija *Pravilnika za opis i pristup građi u knjižnicama, arhivima i muzejima (Pravilnik KAM)* objavljena je u lipnju 2021. godine. Nakon objave bilo je nužno provesti testiranje u redovnim procesima stručne obrade građe u arhivima, knjižnicama

i muzejima, u različitim informacijskim sustavima kako bi se potvrdila primjenjivost *Pravilnika KAM* i stekao uvid u moguće smjerove daljnjeg razvoja.

Pristup. Budući da je u izradi *Pravilnika KAM* posebna pažnja posvećena fleksibilnosti, odnosno mogućnosti da se sadržaj nekog podatka iskaže na različite načine, ovisno o mogućnostima informacijskog sustava, osnovna je pretpostavka bila da je *Pravilnik KAM* najvećim dijelom primjenjiv u svim postojećim procesima i softverima za stručnu obradu građe, ali da je njegov potencijal moguće potpuno ostvariti tek u strukturiranom i suradničkom okruženju, odnosno u interoperabilnim sustavima koji pružaju mogućnost korištenja zajedničkih normativnih datoteka i nadziranih rječnika te semantičkog obogaćivanja.

Rezultati. Testiranjem je ta pretpostavka potvrđena. Ukupno oko 40 % odredbi *Pravilnika KAM* već se primjenjuje u praksi, dok se još oko četvrtine može primijeniti bez potrebe za tehničkim izmjenama ili nadogradnjama u informacijskom sustavu. To se većinom odnosi na iskorištavanje postojećih mogućnosti za bilježenje podataka u strukturiranom obliku, normativni nadzor nad podacima i dosljednu upotrebu nadziranih rječnika.

Praktična primjena. Ujedno se u tim promjenama zapaža i najveći potencijal *Pravilnika KAM* za poboljšanje razine stručne obrade. Većina sudionika, međutim, od *Pravilnika KAM* općenito očekuje tek manja poboljšanja. Naime značajna poboljšanja dugoročno su nemoguća bez razvoja sustava koji omogućuju interoperabilnost, kao niti bez jačanja suradničkih praksi. Osim toga nužno je u radne procese većine ustanova aktivnije uključiti skrb o podacima, što može zahtijevati dodatne organizacijske i financijske napore. Stoga se uvođenje primjene *Pravilnika KAM* preporučuje postupno i u skladu s mogućnostima. Potrebno je prije svega izraditi aplikacijske profile koji će biti u skladu sa zadaćama i praksama ustanove te odrediti promjene koje će ustanovi najviše koristiti ili koje se mogu uvesti bez ispunjavanja kompleksnih preduvjeta. U kontekstu edukacije pokazalo se osobito važnim analizirati model *djelo–izraz–pojavní oblik–primjerak* u arhivskoj i muzejskoj zajednici kako bi se utvrdilo u kojim segmentima je neposredno primjenjiv, a u kojima se može zanemariti. Također je važno dodatno predstaviti mogućnosti prilagodbe *Pravilnika KAM* različitim formatima i informacijskim sustavima, npr. kroz usporedno predstavljanje zapisâ izrađenih prema *Pravilniku KAM* u različitim okruženjima.

Ključne riječi: *Pravilnik za opis i pristup građi u knjižnicama, arhivima i muzejima; Pravilnik KAM; Pravilnik KAM – primjena u praksi; testiranje*

Abstract

Objective. The final version of the *Code for description and access to resources in libraries, archives, and museums (the LAM Code)* was published in June 2021. After the publication, it was necessary to conduct testing in the regular work processes of the professional processing and cataloguing of materials in archives, libraries, and museums, in

different information management systems, in order to confirm the applicability of the *LAM Code* and gain insight into possible directions for further development.

Approach. During the creation of the *LAM Code*, special attention was paid to its flexibility, i.e. the ability to express the content of certain data in different ways depending on the capabilities of the information management systems. The initial assumption was that the *LAM Code* is for the most part applicable in all existing processes and different software for the professional processing and cataloguing of materials, but that its potential can only be fully realized in a structured and collaborative environment, i.e. in interoperable systems that provide the possibility of using common normative documents and controlled vocabularies, and semantic enrichment.

Results. The testing has confirmed this assumption. In total, about 40% of the *LAM Code* stipulations are already applied in practice, while another quarter can be applied without the need for further technical changes or upgrades in the information management systems. This mostly refers to the exploitation of the existing possibilities for recording data in a structured form, normative control over data, and the consistent use of controlled vocabularies.

Practical implications. These changes also represent the greatest potential of the *LAM Code* for improving the existing level of the professional processing and cataloguing. Most participants, however, expect only minor improvements from the *LAM Code* in general. In fact, significant improvements are not possible in the long term without developing systems that enable interoperability, as well as strengthening collaborative practices. In addition, it is necessary to more actively include data management in the work processes of most institutions, which may require additional organizational and financial efforts. Therefore, it is recommended to introduce the application of the *LAM Code* gradually and in accordance with the possibilities. First, it is necessary to create application profiles that will be in accordance with the tasks and practices of the institutions, and to determine the changes that will benefit the institutions the most or that can be introduced without additional work to meet complex prerequisites. In the context of training, it turned out to be particularly important to analyze the work-expression-manifestation-item model in the archival and museum communities in order to determine in which segments it is directly applicable and in which it can be ignored. It is also important to additionally present the possibilities of adjusting the *LAM Code* to different formats and information management systems, for example through the comparative presentation of bibliographic records created according to the *LAM Code* in different environments.

Keywords: *Code for description and access to resources in libraries, archives, and museums; LAM Code; LAM Code – in practice; testing*

1. Uvod

Završna verzija *Pravilnika za opis i pristup građi u knjižnicama, arhivima i muzejima (Pravilnik KAM)* objavljena je u lipnju 2021. godine. Stalni odbor za razvoj i održavanje *Pravilnika KAM* smatrao je nakon toga nužnim provesti testiranje u redovnim procesima stručne obrade građe u arhivima, knjižnicama i muzejima, uključujući rad u različitim informacijskim sustavima, kako bi se potvrdila primjenjivost *Pravilnika KAM* i stekao uvid u moguće smjerove daljnjeg razvoja.

Za planiranje, organizaciju i analizu rezultata testiranja zadužena je bila Radna grupa za koordinaciju i provedbu testiranja *Pravilnika KAM* u kojoj su sudjelovale Jelena Balog Vojak (Hrvatski povijesni muzej), Tanja Buzina (Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, voditeljica), doc. dr. sc. Kristina Feldvari (Odsjek za informacijske znanosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku), mr. sc. Snježana Mikulčić Pavlaković (Hrvatski prirodoslovni muzej), Ivana Posedi (Državni arhiv u Varaždinu), mr. sc. Snježana Radovanlija Mileušnić (Muzejski dokumentacijski centar), prof. dr. sc. Marijana Tomić (Odjel za informacijske znanosti Sveučilišta u Zadru) i dr. sc. Ana Vukadin (Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu).

Testiranje se odvijalo u tri glavne faze. Od prosinca 2021. do lipnja 2022. godine trajale su pripreme za testiranje, uključujući metodologiju, planiranje i izradu potrebnih materijala. Izrada testnih zapisa i evaluacija *Pravilnika KAM* provedena je od srpnja do studenoga 2022. godine, a od prosinca 2022. do travnja 2023. godine analizirani su rezultati i izrađeno je završno izvješće.

2. Istraživačka metodologija

2.1. Ciljevi i metodologija testiranja

Testiranje je imalo četiri temeljna cilja: 1) ispitati primjenjivost *Pravilnika KAM* na različite vrste građe; 2) ispitati primjenjivost odredbi *Pravilnika KAM* u određenom formatu podataka ili informacijskom sustavu; 3) steći uvid u moguće tehničke i organizacijske preduvjete primjene *Pravilnika KAM* (npr., zahtijeva li restrukturiranje radnih procesa, konverziju podataka, nadogradnju sustava i sl.); 4) procijeniti je li za primjenu *Pravilnika KAM* potrebna dodatna edukacija i ako jest, u kojim ju je segmentima potrebno provesti.

2.2. Postupak testiranja

2.2.1. Sudionici u testiranju

Testiranje je provedeno u 18 ustanova, tj. 6 knjižnica, 8 muzeja i 4 arhiva.¹ Ustanove su odabrane metodom svrhovitog uzorkovanja na temelju poziva, pri

¹ Zbog drugačije metodologije i provedbe u ovo izvješće nije uključeno projektno testiranje *Pravilnika KAM* u kojemu su sudjelovali Državni arhiv u Zadru (u sklopu projekta „Obiteljski fond Draganić Vrančić: Digitalizacija i primjena *Pravilnika za opis i pristup građi u knjižnicama,*

čemu se nastojalo obuhvatiti ustanove različitog tipa i ustanove koje koriste različite informacijske sustave (tablica 1). Treba napomenuti da se u arhivima testni zapisi nisu izrađivali u informacijskom sustavu jer je izgradnja novoga nacionalnog arhivskog informacijskog sustava još u tijeku, zbog čega je i samo testiranje u arhivističkoj zajednici bilo značajno otežano.

Tablica 1. Ustanove sudionici u testiranju

Naziv knjižnice	Vrsta knjižnice	Informacijski sustav / format za unos i razmjenu podataka
Gradska knjižnica Zadar	narodna	CroList / UNIMARC
Knjižnica Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu	visokoškolska	Koha / MARC21
Knjižnica Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti	specijalna	Indigo / UNIMARC
Knjižnica Hrvatskoga povijesnog muzeja	specijalna	K++, Indigo / UNIMARC
Knjižnice grada Zagreba	narodna	ZaKi / UNIMARC
Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu	nacionalna	Aleph / MARC21
Naziv muzeja	Vrsta muzeja	Informacijski sustav / format za unos i razmjenu podataka
Arheološki muzej u Zagrebu	arheološki	M++, NUMIZ
Hrvatski povijesni muzej	povijesni	Indigo / UNIMARC
Hrvatski prirodoslovni muzej	prirodoslovni	različiti sustavi
Muzej grada Zagreba	opći	S++ / Lido
Muzej Slavonije Osijek	opći	M++ / Lido
Muzej za umjetnost i obrt	umjetnički	Indigo / UNIMARC
Muzejski dokumentacijski centar	-	S++ / Lido
Tehnički muzej Nikola Tesla	tehnički	Galis / Spectrum

arhivima i muzejima“) te Državni arhiv u Varaždinu, Gradska knjižnica Juraj Šižgorić u Šibeniku, Gradski muzej Varaždin, Muzej likovnih umjetnosti u Osijeku, Muzeji grada Karlovca, Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu i Zavičajni muzej Ozalj (u sklopu projekta „Kultura voli prirodu: Baština hrvatskih rijeka“).

Naziv arhiva	Vrsta arhiva	Informacijski sustav / format za unos i razmjenu podataka
Državni arhiv u Bjelovaru	javni opći	-
Državni arhiv u Dubrovniku	javni opći	-
Državni arhiv u Osijeku	javni opći	-
Državni arhiv u Varaždinu	javni opći	-

Ustanovama sudionicima preporučeno je, ako je moguće, da testiranje obavljaju djelatnici koji su se već ranije upoznali s *Pravilnikom KAM*, bilo kroz rad na razvoju *Pravilnika KAM* ili putem edukacija održanih u organizaciji Centra za stalno stručno usavršavanje knjižničara.

2.2.2. Odabir građe za testiranje

Testiranjem se nastojala obuhvatiti što raznovrsnija građa. Planom testiranja predviđeni su vrsta i broj jedinica građe koju trebaju opisati sve ustanove jer se radi o građi koja je očekivano prisutna u svim baštinskim zajednicama (npr., pojedinačne i skupne jedinice audiovizualne, slikovne i kartografske građe, zbirke u analognom i digitalnom obliku). Dodatno su predviđeni vrsta i broj jedinica građe koju trebaju testno opisati samo neke vrste ustanova jer je svojstvena ponajprije njihovoj zajednici, iako to ne znači da nije zastupljena i u drugim ustanovama. Za arhive su to bili, primjerice, osobni, obiteljski ili upravni fondovi, za knjižnice omeđene tiskane publikacije, *e*-knjige ili jedinice serijske građe, a za muzeje slike i skulpture, arheološki i prirodoslovni objekti itd.

Sudionici su također trebali izraditi određen broj zapisa za agente (osobe, korporativna tijela i obitelji) te mjesta. Entitet vremensko razdoblje nije uključen u testiranje jer, koliko je poznato, nijedna ustanova zasad sustavno ne izrađuje pristupnice ili druge vrste normiranih podataka o razdobljima.

2.2.3. Plan testiranja

Testiranje se sastojalo od triju dijelova: 1) izrada testnih zapisa; 2) procjena primjenjivosti odredbi *Pravilnika KAM* u praksi ustanove i 3) opća procjena utjecaja *Pravilnika KAM* na radni proces obrade građe u ustanovi (kroz anketni upitnik).

2.2.3.1. Plan izrade testnih zapisa

Preporučeno je da se zapisi izrade u testnoj bazi podataka u postojećem sustavu te dostave u obliku .docx ili .xlsx datoteka. Ako to nije bilo moguće, zapisi su se mogli izraditi u programima MS Word ili MS Excel, ali su u zapisu trebala biti označena polja formata ili sustava. Preporučeno je također da se građa opisuje *de*

visu, ali da se odaberu jedinice koje su ranije opisane, tj. za koje u informacijskom sustavu postoje zapisi, radi lakše usporedbe s novim načinom opisa.

Kako bi se knjižničarima olakšao „prijevod“ *Pravilnika KAM* u polja i potpolja određenog formata, izrađene su opsežne tablice pridruživanja elemenata *Pravilnika KAM* poljima i potpoljima formata MARC21 i UNIMARC (Vukadin, 2022a; Vukadin, 2022b). Za potrebe implementacije preporučeno je načiniti takve tablice pridruživanja i za druge zajednice i njihove formate ili sustave.

2.2.3.2. Procjena primjenjivosti odredbi Pravilnika KAM

Svim sudionicima dostavljene su tablice s elementima *Pravilnika KAM* koji su primjenjivi na opis pojedine vrste građe (npr., omeđenu tiskanu građu, neomeđenu građu, filmsku i videograđu, zvučnu i glazbenu građu, prirodoslovne objekte, kulturne objekte, razne vrste zbirke itd.). Svrha je tablicâ bila pomoći sudionicima da u *Pravilniku KAM* lakše pronađu elemente koji su im potrebni za opis određene jedinice građe, ali i pružiti uvid u primjenjivost odredbi koje se odnose na određeni element. Sudionici su, naime, nakon završetka izrade testnih zapisa trebali u tablicama svaki element opisa označiti jednom od ponuđenih kategorija: 1) odredbe su u skladu s postojećom praksom; 2) odredbe zahtijevaju promjenu prakse, npr., status obveznosti je drugačiji, podatke treba drugačije oblikovati, unijeti u drugo polje i sl.; 3) odredbe zahtijevaju nadogradnju formata/sustava, tj. trenutno nisu primjenjive jer je potrebno nadograditi postojeća polja zapisa, dodati nova polja, izmijeniti ili nadograditi način indeksiranja i pretraživanja ili slično. Sudionici su uz svaki element mogli navesti i dodatne primjedbe ili komentare.

2.2.3.3. Procjena utjecaja Pravilnika KAM na radni proces obrade građe

Nakon završetka izrade testnih zapisa sudionici su trebali ispuniti upitnik u kojemu će ocijeniti moguće unaprjeđenje radnog procesa uporabom *Pravilnika KAM* s obzirom na primjerenost korisnicima, primjerenost digitalnom okruženju, fleksibilnost i mogućnost suradnje s drugim ustanovama. Usto su trebali procijeniti i potrebu za dodatnom edukacijom.

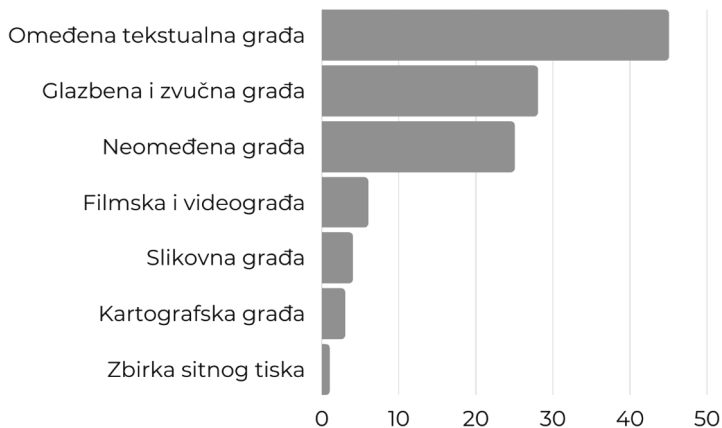
2.3. Analiza rezultata testiranja

2.3.1. Analiza dostavljenih testnih zapisa

Svi sudionici proveli su testiranje u informacijskim sustavima koje inače koriste u redovnoj obradi građe, s izuzetkom arhiva i jedne knjižnice (Knjižnica Hrvatskog povijesnog muzeja) u kojoj je u tijeku bila migracija podataka iz staroga u novi sustav.

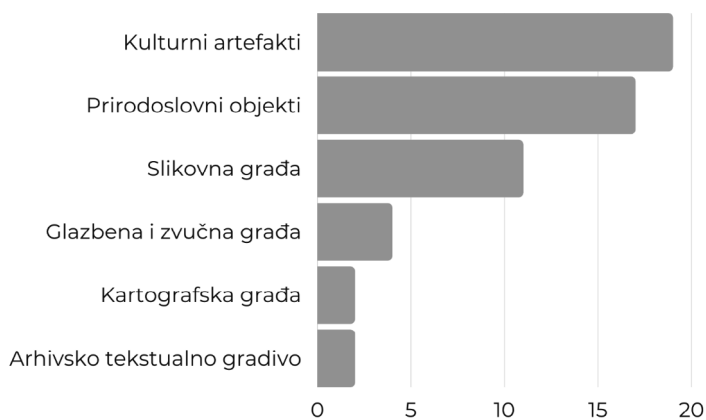
Izrađene testne zapise (sve ili dio njih) dostavilo je 5 knjižnica (83 %) i 7 muzeja (87,5 %). Arhivi nisu dostavili izrađene testne zapise.

Knjižnice su dostavile ukupno 177 zapisa, od čega 112 za građu, 42 za agente i 23 za mjesto. Broj zapisa prema vrstama građe prikazan je na slici 1.

Slika 1. Broj testnih zapisa u knjižnicama prema vrsti građe

Muzeji su dostavili ukupno 58 zapisa, od čega 55 za građu iz muzejskih zbirki i fondova sekundarne dokumentacije, 2 za agente i 1 za mjesto.² Broj dostavljenih zapisa za pojedine vrste građe prikazan je na slici 2.

Slika 2. Broj testnih zapisa u muzejima prema vrsti građe

² Pretpostavlja se da je ukupan broj izrađenih zapisa veći jer neki muzeji nisu dostavili zapise, već samo tablice primjenjivosti iz kojih se ne može zaključiti je li za pojedinu vrstu građe izrađen jedan zapis ili više njih.

Arhivi nisu dostavili zapise, ali je iz dostavljenih podataka vidljivo da su testirane dvije zbirke fotografija i jedna zbirka plakata kroz izradu analitičkog inventara te jedan osobni fond, jedan upravni fond i jedan fond ustanove iz područja odgoja i obrazovanja kroz izradu sumarnog inventara.

Vrste građe koje su planirane, ali na kraju nisu uključene u testiranje jesu multi-medijски kompleti (npr., društvene igre, kompleti za učenje i sl.) i digitalne zbirke.

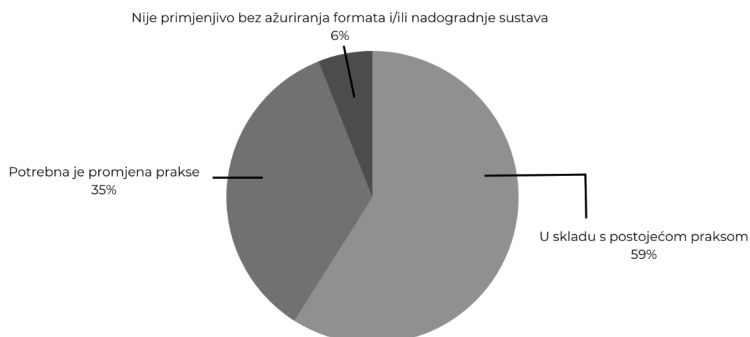
2.3.2. *Analiza primjenjivosti odredbi Pravilnika KAM*

Ispunjene tablice s podacima o primjenjivosti odredbi pojedinih elemenata *Pravilnika KAM* u redovnoj stručnoj obradi građe u ustanovi dostavilo je 5 knjižnica (83 %), 6 muzeja (75 %) i 4 arhiva (100 %).

2.3.3. *Primjenjivost odredbi za opis građe*

Prema procjeni knjižnica, veći dio odredbi *Pravilnika KAM* za opis građe u skladu je s postojećom praksom koja se temelji na *Pravilniku i priručniku za izradbu abecednih kataloga (PPIAK)* Eve Verona i različitim izdanjima *Međunarodnog standardnog bibliografskog opisa (ISBD)*. Otprilike trećina odredbi zahtijeva promjenu dosadašnje katalogizacijske prakse, a oko 6 % odredbi nije primjenjivo bez nadogradnje sustava i/ili ažuriranja formata na noviju verziju (slika 3). Prema dostavljenim podacima, *Pravilnik KAM* u knjižnicama najmanje promjena donosi u opisu slikovne građe (plakata, razglednica itd.), dok su najveće promjene prakse zabilježene u zbirnom opisu sitnog tiska. To je donekle očekivano, s obzirom na to da u važećim normama za opis knjižnične građe (*PPIAK*, *ISBD*) ne postoje pravila za zbirni opis, pa se on dosad uglavnom izrađivao po uzoru na primjere dobre prakse drugih knjižnica u svijetu, dok *Pravilnik KAM* donosi pravila preuzeta iz *Opće međunarodne norme za opis arhivskoga gradiva (ISAD(G))*.

Što se tiče područja opisa, najveće promjene zabilježene su na području stvarnog prikaza i identifikacije. Na području stvarnog prikaza *Pravilnik KAM* uglavnom primjenjuje načelo doslovnog preuzimanja podataka s jedinice građe, koje se razlikuje od prakse *ISBD*-a i *PPIAK*-a. Na području identifikacije *Pravilnik KAM* dijeli jedinicu građe u četiri aspekta (djelo, izraz, javni oblik i primjerak), što je u odnosu na postojeće norme novost koja je zasad tek djelomično podržana izmjenama u strukturi podatkovnih formata.

Slika 3. Primjenjivost odredbi *Pravilnika KAM* na opis građe u knjižnicama

U muzejima se građa opisuje prema *Pravilniku o sadržaju i načinu vođenja muzejske dokumentacije o muzejskoj građi* (Pravilnik, 2002), koji definira obvezne elemente opisa, ali ne i sadržaj podataka u tim elementima.³ Muzeji ipak procjenjuju da je oko dvije trećine odredbi *Pravilnika KAM* u suglasju s postojećom praksom, dok ostale zahtijevaju promjenu prakse, ažuriranje formata ili nadogradnju sustava (slika 4). *Pravilnik KAM* najmanje promjena donosi u opisu građe iz dokumentarnih zbirki, dok su najveće potrebe za promjenama, koje *de facto* zahtijevaju uvođenje sasvim novog radnog procesa, zabilježene kod arheološke građe.

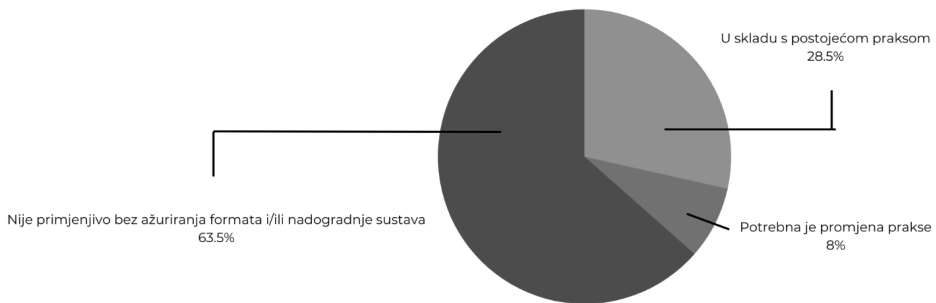
Kao i kod knjižnica, najveće su promjene zabilježene na području stvarnog prikaza i identifikacije. Stvarni prikaz u muzejskoj se praksi rijetko bilježi čak i kad postoje podaci, a što se tiče područja identifikacije, podjela jedinice građe na četiri aspekta (djelo, izraz, pojavni oblik i primjerak) novost je za muzejsku, kao i za ostale zajednice.

Slika 4. Primjenjivost odredbi *Pravilnika KAM* na opis građe u muzejima

³ Trenutno važeći *Pravilnik o sadržaju i načinu vođenja muzejske dokumentacije o muzejskoj građi* (Pravilnik, 2023) za vrijeme provedbe testiranja još nije bio na snazi (objavljen je 22. veljače 2023.).

U arhivima se građa opisuje prema *Općoj međunarodnoj normi za opis arhivskoga gradiva (ISAD(G))*. *Pravilnik KAM* je u arhivima testiran u procesu izrade sumarnih i analitičkih inventara. U skladu sa sadašnjom praksom izrade inventara tek je nešto manje od trećine odredbi *Pravilnika KAM*, dok promjene prakse zahtijeva 8 % odredbi. Budući da arhivi nisu testirali *Pravilnik KAM* u informacijskom sustavu, u odgovorima nisu ni koristili kategoriju „Odredbe zahtijevaju nadogradnju sustava i/ili formata“, no pretpostavka je da preostalih 63,5 % odredbi nije primjenjivo bez odgovarajućeg dizajna sustava (slika 5). Opća je ocjena da je *Pravilnik KAM* primjenjiv na opis komadnog gradiva, odnosno gradiva za koje se izrađuju analitički inventari (osobni fondovi, obiteljski fondovi i raznovrsne zbirke), dok je manje primjenjiv na gradivo za koje se izrađuju sumarni inventari, odnosno koje zahtijeva višerazinski opis. Što se tiče područja opisa, odredbe *Pravilnika KAM* najviše se podudaraju sa sadašnjom praksom na području opisa „životnog ciklusa“, tj. provenijencije jedinice građe, gdje je veći broj odredbi preuzet izravno iz norme *ISAD(G)*.

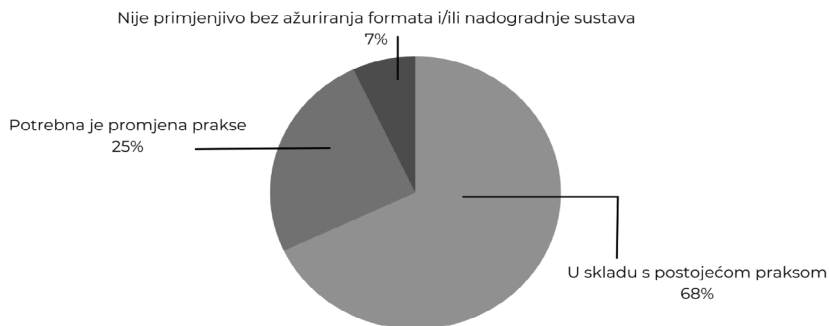

Slika 5. Primjenjivost odredbi *Pravilnika KAM* na opis građe u arhivima

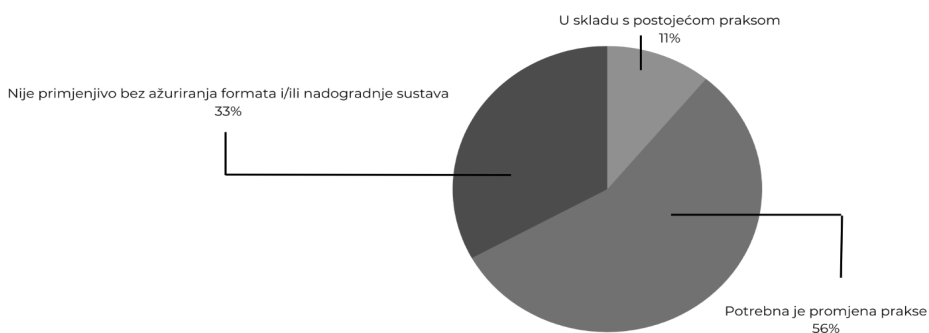
2.3.4. Primjenjivost odredbi *Pravilnika KAM* na opis agenata

Podaci o primjenjivosti odredbi *Pravilnika KAM* na opis agenata u knjižnicama, muzejima i arhivima prikazani su na slikama 6–8.⁴ Razlike u primjenjivosti uočljivije su nego u opisu građe, što se može objasniti činjenicom da *Pravilnik KAM* prije svega podržava opis agenata kroz strukturirane nadzirane podatke, po mogućnosti pohranjene ili prikazane odvojeno od zapisa za građu, što nije jednako raširena praksa u svim ustanovama. Treba uzeti u obzir i da je izvan knjižnica vrlo mali broj zapisa izrađenih za agente, što je također posljedica nepostojanja normativnih baza podataka ili drugih vrsta normativnog nadzora nad podacima o agentima u svakodnevnoj stručnoj obradi.

⁴ Muzeji su neke elemente opisa agenata svrstali u više od jedne kategorije, što je u analizi interpretirano tako da je uzeta u obzir kategorija koja se, poznajući muzejsku praksu, činila najvjerojatnijom.

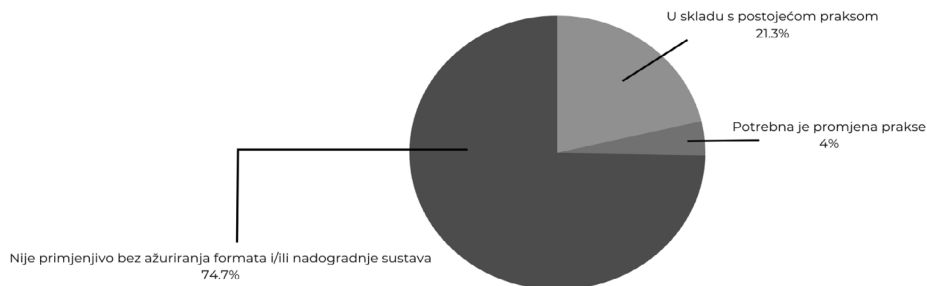

Slika 6. Primjenjivost odredbi *Pravilnika KAM* na opis agenata u knjižnicama

Slika 7. Primjenjivost odredbi *Pravilnika KAM* na opis agenata u muzejima

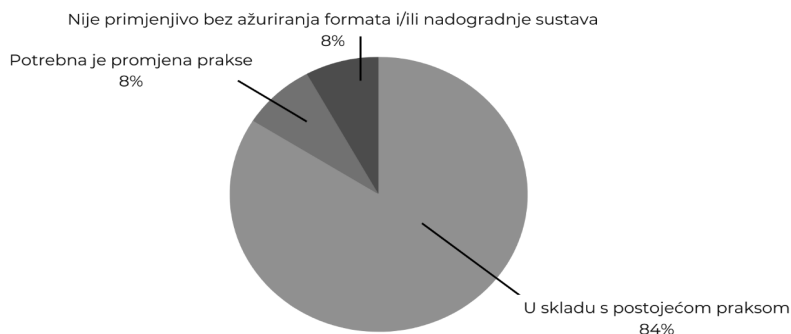
Kao i kod opisa građe, arhivi prilikom procjene primjenjivosti nisu koristili kategoriju „Odredbe zahtijevaju nadogradnju sustava i/ili formata“, pa je udio takvih odredbi pretpostavljen iz drugih podataka (21,3 % odredbi ocijenjeno je sukladnima postojećoj praksi opisa prema *Međunarodnoj normi arhivističkog normiranog zapisa za pravne i fizičke osobe te obitelji (ISAAR(CPF))*), a 4 % bi zahtijevalo promjenu prakse).

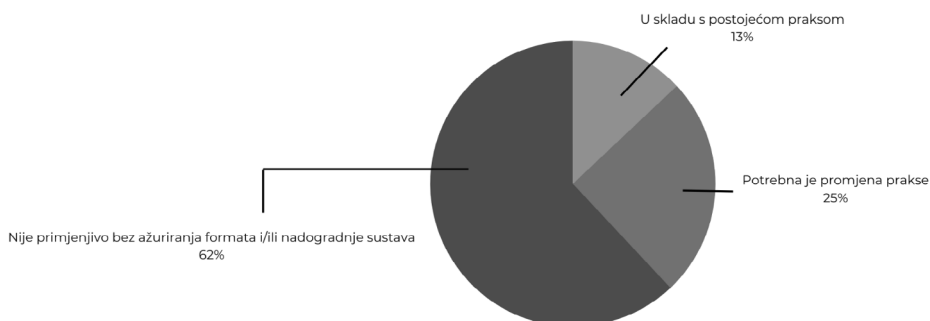
Slika 8. Primjenjivost odredbi *Pravilnika KAM* na opis agenata u arhivima

2.3.5. Primjenjivost odredbi *Pravilnika KAM* na opis mjesta

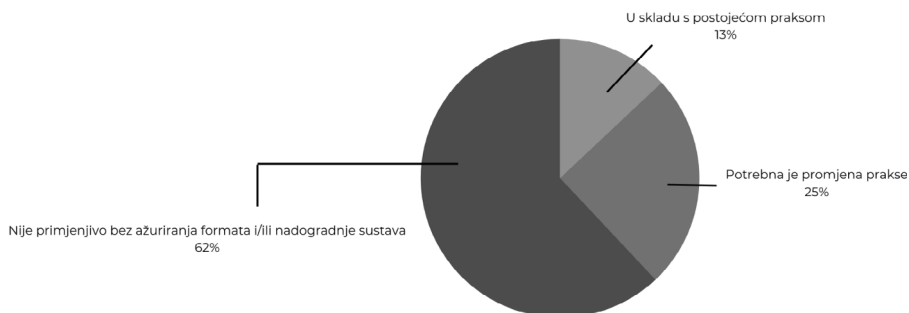
Podaci o primjenjivosti odredbi *Pravilnika KAM* na opis mjesta u knjižnicama, muzejima i arhivima prikazani su na slikama 9–11. Za opis mjesta vrijede sve primjedbe koje su iznesene i u analizi opisa agenata.

Slika 9. Primjenjivost odredbi *Pravilnika KAM* na opis mjesta u knjižnicama

Slika 10. Primjenjivost odredbi *Pravilnika KAM* na opis mjesta u muzejima

Slika 11. Primjenjivost odredbi *Pravilnika KAM* na opis mjesta u arhivima

Zaključno (tablica 2), najviše odredbi u skladu s postojećom praksom prepoznalo se u knjižnicama, a najmanje u arhivima. Najviše takvih odredbi odnosi se na opis građe, a najmanje na opis agenata. Otprilike četvrtina odredbi u svim vrstama ustanova zahtijeva promjenu dosadašnje prakse, što se napose odnosi na opis agenata. *Pravilnik KAM* najviše je prilagođen knjižničnim informacijskim sustavima, a najviše tehničkih prepreka njegovoj primjeni vezano je za normativni nadzor nad podacima o mjestima i agentima, posebice u muzejima i arhivima. U arhivima je potrebno najviše rada na prilagodbi sustava, ali te podatke treba uzeti u obzir uvjetno jer arhivi nisu testirali *Pravilnik KAM* u postojećem informacijskom sustavu.

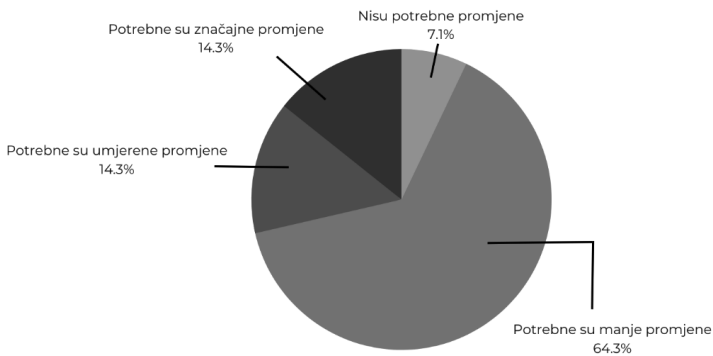
Tablica 2. Prosječna primjenjivost odredbi *Pravilnika KAM* s obzirom na vrstu građe i ustanove

Odredbe su u skladu s postojećom praksom				
	ARHIVI	KNJIŽNICE	MUZEJI	PROSJEČNO
GRAĐA	28,5 %	59 %	68 %	51,8 %
AGENTI	21,3 %	68 %	11 %	33,4 %
MJESTA	13 %	84 %	13 %	36,7 %
PROSJEČNO	20,9 %	70,3 %	30,7 %	
Odredbe zahtijevaju promjenu prakse				
	ARHIVI	KNJIŽNICE	MUZEJI	PROSJEČNO
GRAĐA	8 %	35 %	18 %	20,3 %
AGENTI	4 %	25 %	56 %	28,3 %
MJESTA	25 %	8 %	25 %	19,3 %
PROSJEČNO	12,3 %	22,7 %	33 %	
Odredbe zahtijevaju ažuriranje formata ili nadogradnju informacijskog sustava				
	ARHIVI	KNJIŽNICE	MUZEJI	PROSJEČNO
GRAĐA	63,5 %	6 %	14 %	27,8 %
AGENTI	74,7 %	7 %	33 %	38,2 %
MJESTA	62 %	8 %	62 %	44 %
PROSJEČNO	66,7 %	7 %	36,3 %	

2.3.6. Analiza utjecaja Pravilnika KAM na radni proces stručne obrade građe

Ispunjen anketni upitnik o utjecaju *Pravilnika KAM* na procese obrade građe u ustanovi dostavilo je 5 knjižnica (83 %), 8 muzeja (100 %) i 3 arhiva (75 %).

Svega jedna ustanova (knjižnica) smatra da *Pravilnik KAM* ne zahtijeva nikakve izmjene u radnom procesu. Ukupno 9 ustanova (4 knjižnice, 3 muzeja i 2 arhiva) procjenjuje da su potrebne manje izmjene u radnom procesu, a 2 ustanove (muzeji) da su potrebne izmjene umjerenog opsega. Jedan muzej i jedan arhiv smatraju da su potrebne značajne izmjene radnog procesa ili uvođenje novog radnog procesa (slika 12). Dvije ustanove (muzeji) nisu se izjasnile.

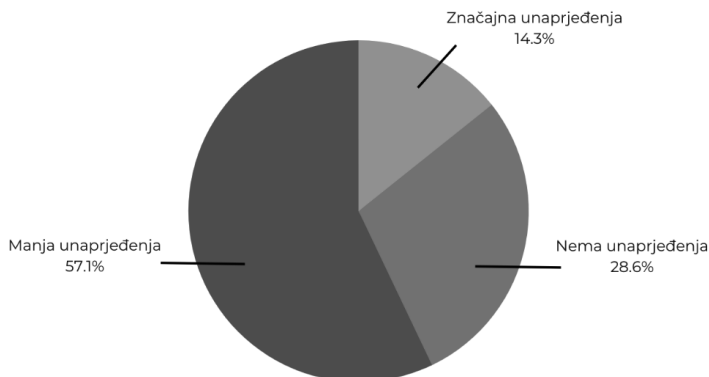

Slika 12. Procjena utjecaja primjene *Pravilnika KAM* na radni proces stručne obrade građe

Promjene u radnom procesu koje se najčešće spominju jesu edukacija osoblja, prilagodba modela *Pravilnika KAM* specifičnim potrebama korisnika (pri čemu se vjerojatno misli na izradu odgovarajućeg aplikacijskog profila) i zahtjevi za nadogradnjom formata ili informacijskog sustava. Posljednje navedeno nije samo tehničko pitanje jer u nekim ustanovama može podrazumijevati i organizacijske promjene u smislu uspostavljanja dodatnog sustava nadzora nad bazama podataka i radnih mjesta ili zadaća vezanih za donošenje odluka o njihovom održavanju, razvoju i osuvremenjivanju.

Većina sudionika iskazuje potrebu za edukacijom usmjerenom na određene dijelove *Pravilnika KAM* i to prije svega one koji donose najveće promjene: stvarni prikaz (poglavlje 1), identifikacija različitih aspekata jedinice građe (poglavlje 2) te odnosi i napomene o odnosima među jedinicama opisa (poglavlje 10). Edukacijom bi trebalo obuhvatiti i terminologiju. Predlaže se i opća edukacija s načinom primjene u konkretnom informacijskom sustavu. Svi arhivi predložili su opću edukaciju jer arhivisti (uz jednu iznimku) nisu sudjelovali kao predavači u dosadašnjim ciklusima edukacije u sklopu Centra za stalno stručno usavršavanje knjižničara, pa je i edukacija o opisu arhivskog gradiva bila značajno manje zastupljena.

Na pitanje o utjecaju primjene *Pravilnika KAM* na unaprjeđenje stručne obrade građe, ukupno su 4 ustanove (jedan arhiv, jedna knjižnica i 2 muzeja) procijenile da primjena *Pravilnika KAM* neće dovesti do unaprjeđenja, 2 ustanove (jedan arhiv i jedan muzej) smatraju da može dovesti do značajnog unaprjeđenja, dok 8 ustanova (jedan arhiv, 4 knjižnice i 4 muzeja) smatraju da će dovesti do manjeg unaprjeđenja (slika 13). Jedan muzej nije se izjasnio. Moguće poboljšanje prepoznaje se prije svega u području normativnog nadzora, odnosno identifikacije agnata i mjesta te u općenitoj primjerenosti digitalnom okruženju i mogućnostima suradnje s drugim ustanovama (i neki sudionici koji su procijenili da *Pravilnik KAM* neće dovesti do poboljšanja stručne obrade građe u ustanovi ipak ga smatraju dobrim temeljem za međuinstitucijsku suradnju). Glavni razlozi za pretpostavku da *Pravilnik KAM* neće dovesti do značajnijih poboljšanja sažeti su u sljedećem komentaru: „Primjena u potpunosti ovisi o sustavu/formatu u kojem ustanova radi te o veličini i radnim procesima ustanove. Takva situacija na neki način ograničuje primjenu *Pravilnika* na način da može dovesti do značajnog unaprjeđenja do kakvog bi s obzirom na mogućnosti mogao.“

Slika 13. Procjena unaprjeđenja koje može donijeti primjena *Pravilnika KAM*

3. Zaključak

Budući da je u izradi *Pravilnika KAM* posebna pažnja posvećena fleksibilnosti, odnosno mogućnosti da se sadržaj nekog podatka iskaže na različite načine ovisno o mogućnostima informacijskog sustava (npr. kroz napomenu, odnosno nestrukturirani opis, usvojenu nadziranu pristupnicu ili kôd, odnosno strukturirani opis, ili pak pomoću internacionaliziranog identifikatora izvora koji se koristi u sustavima povezanih podataka), osnovna je pretpostavka bila da je *Pravilnik KAM* najvećim dijelom primjenjiv u svim postojećim procesima i softverima za stručnu obradu građe, ali da je njegov potencijal moguće potpuno ostvariti tek u strukturiranom i

suradničkom okruženju, odnosno u interoperabilnim sustavima koji pružaju mogućnost korištenja zajedničkih normativnih datoteka i nadziranih rječnika te semantičkog obogaćivanja.

Testiranjem je ta pretpostavka potvrđena. Ukupno oko 40 % odredbi *Pravilnika KAM* primjenjuje se u praksi, dok se još oko četvrtine može primijeniti bez potrebe za tehničkim izmjenama ili nadogradnjama u informacijskom sustavu. To se velikim dijelom odnosi na iskorištavanje postojećih mogućnosti za bilježenje podataka u strukturiranom obliku, normativni nadzor nad podacima i dosljednu upotrebu nadziranih rječnika. Ujedno se u tim promjenama zapaža i najveći potencijal *Pravilnika KAM* za poboljšanje razine stručne obrade.

Većina sudionika, međutim, od *Pravilnika KAM* općenito očekuje tek manja poboljšanja. Razlog za to leži u činjenici da su značajna poboljšanja dugoročno nemoguća bez razvoja sustava koji omogućuju interoperabilnost (tehnoški preduvjet), kao niti bez jačanja suradničkih praksi (organizacijski preduvjet). Također, kako bi se postiglo unaprjeđenje, nužno je u radne procese većine ustanova aktivnije uključiti skrb o podacima, što može zahtijevati dodatne organizacijske i financijske napore. Stoga se uvođenje primjene *Pravilnika KAM* preporučuje postupno i u skladu s mogućnostima. Potrebno je prije svega izraditi aplikacijske profile koji će biti u skladu sa zadaćama i praksama ustanove te odrediti promjene koje će ustanovi najviše koristiti ili koje se mogu uvesti bez ispunjavanja kompleksnih preduvjeta.

U arhivističkoj zajednici potrebno je provesti opću edukaciju o primjeni *Pravilnika KAM*, s obzirom na to da je izostanak takve edukacije predstavljao značajno ograničenje u provedbi i interpretaciji rezultata testiranja. U drugim zajednicama preporučuje se usmjeravanje fokusa edukacije na određene teme, a nadalje na područja opisa koja donose najveće promjene. Osobito je važno analizirati model djelo–izraz–pojavnost–oblik–primjerak u kontekstu arhiva i muzeja kako bi se utvrdilo u kojim segmentima je neposredno primjenjiv, a u kojima se može zanemariti. Također je važno dodatno predstaviti mogućnosti prilagodbe *Pravilnika KAM* različitim formatima i informacijskim sustavima, npr. kroz usporedno predstavljanje zapisâ izrađenih prema *Pravilniku KAM* u različitim okruženjima (sustavi koji podržavaju višerazinski opis naspram onih koji ga ne podržavaju, sustavi koji imaju normativnu bazu podataka naspram onih koji nemaju, sustavi koji su FRBR-izirani naspram onih koji nisu itd.). Preporučuje se i načiniti odgovarajuće tablice pridruživanja po uzoru na MARC21 i UNIMARC jer postojanje takvih tablica samo za bibliografske formate također treba uzeti u obzir kao ograničenje u provedbi testiranja. Radi boljeg uvida, treba doći: neke bi segmente testiranja trebalo ponoviti u bližoj budućnosti u uvjetima bez navedenih ograničenja.

LITERATURA

- Pravilnik (2002). Pravilnik o sadržaju i načinu vođenja muzejske dokumentacije o muzejskoj građi. *Narodne novine*, 108/02.
- Pravilnik (2023). Pravilnik o sadržaju i načinu vođenja muzejske dokumentacije o muzejskoj građi. *Narodne novine*, 21/2023.
- Vukadin, A. (2022a). Pravilnik za opis i pristup građi u knjižnicama, arhivima i muzejima i MARC21 Format for bibliographic data: Pridruživanje. Verzija 1.1. [2023–03–04].
Dostupno na: https://www.kam.hr/wp-content/uploads/2023/03/KAM_MARC21B_v1.1.pdf
- Vukadin, A. (2022b). Pravilnik za opis i pristup građi u knjižnicama, arhivima i muzejima i UNIMARC bibliografski format: Pridruživanje. Verzija 1.0. [2023–03–04].
Dostupno na: <https://www.kam.hr/izvori-i-alati/>